

12

INSTITUCIONS FINANCERES

RESUM

Les entitats bancàries espanyoles i de les Balears, el 2009 s'han vist afectades per la recessió econòmica en la qual està sumida l'economia espanyola. En aquest context, la demanda de crèdit a les institucions bancàries que operen a les Balears, tant de les llars com de les empreses no financeres, ha experimentat una marcada contracció, i s'ha afavorit així el necessari procés de despallanquejament, aspecte que explica que el volum de negoci de les entitats bancàries hagi registrat un estancament.

Conseqüentment, les ràtios de morositat han augmentat notablement, i han passat a ser el desembre del 2009, per al conjunt de les entitats bancàries que operen a Espanya, del 5%, 1,7 punts més que el que es va registrar un any abans.

Pel que fa al passiu bancari, tot i que les taxes d'estalvi de les llars varen assolir el 2009 la quota més alta de les últimes dècades, el volum de dipòsits aconseguit pel conjunt de les entitats bancàries operatives a les Balears i al conjunt d'Espanya varen registrar el 2009 uns increments molt per sota dels corresponents a anys anteriors.

Aquestes circumstàncies expliquen que els comptes de resultats, encara que en zona positiva, han sofert importants retalls, fet que ha afavorit la implementació d'un procés de reestructuració en l'estratègia a l'hora de comercialitzar els productes financers, com prova la reducció en el nombre d'oficines bancàries tant a les Balears com a Espanya.

L'anàlisi de la Societat de Garantia Recíproca, ISBA, destaca el paper important que juga aquesta institució financera dins el conjunt de l'economia balear, especialment rellevant en un entorn econòmic força desfavorable. Prova d'aquesta realitat és que durant l'exercici 2009 1.849 empreses es varen beneficiar de l'aval d'ISBA, fet que va contribuir a mantenir 8.384 llocs de feina, (dels quals 505 varen ser de nova creació) i a col·laborar amb la creació de 121 noves empreses, xifres que superen les assolides en els darrers exercicis.

12.1.

INTRODUCCIÓ

La crisi financera internacional, iniciada amb l'esclat de la crisi de les hipoteques de baixa qualitat (les anomenades hipoteques *subprime*) l'agost del 2007, que va tenir el seu punt àlgid la tardor del 2008 amb la fallida de Lehman Brothers, juntament amb les incerteses relatives a l'evolució de l'economia espanyola i, en especial, les relatives al procés d'ajustament en el qual ha estat immers el sector immobiliari i la necessitat de reabsorbir determinats desequilibris en els quals es va incórrer en la fase alcista del cicle econòmic, són els elements que han configurat un escenari per al 2009 que ha estat força complexa per al sistema bancari de les Balears i d'Espanya, un sector econòmic bàsic i explicatiu, en gran mesura, del creixement econòmic de les Illes en els darrers anys.

En aquest context, resulta d'interès aproximar-nos a la realitat de les institucions financeres que operen en el marc de l'economia balear el 2009, any que passarà a la història econòmica com l'any de la «Gran Recessió», en el qual el BCE, davant la feblesa del creixement i l'estabilitat de les expectatives d'inflació, ha mantingut una política d'aprovisionament de liquiditat i de suport al crèdit en el sistema bancari.

Amb el propòsit de conèixer les implicacions dels esdeveniments desenvolupats durant el 2009 sobre el conjunt de les institucions financeres que operen a les Balears, i partint de la idea que a l'arxipèlag —com succeeix en el conjunt de l'estat espanyol i en molts d'altres països desenvolupats— les llars i les petites i mitjanes empreses mostren una alta dependència del finançament bancari, s'analitzarà, en primer lloc, quin ha estat el comportament d'aquestes entitats durant el 2009. Cal esmentar que les petites i mitjanes empreses de les Illes Balears disposen, a més, de la Societat de Garantia Recíproca, ISBA, que els permet accedir al finançament amb unes condicions més favorables i que ha jugat un important paper davant la situació econòmica del moment, institució que també és estudiada en aquest capítol. Finalment, resulta necessari fer referència a l'evolució que ha seguit el mercat borsari, en general, i també passar a estudiar quin ha estat el comportament concret de les empreses de les Balears que operen en aquest mercat, en particular.

12.2.

LES ENTITATS BANCÀRIES

Atesa la importància que tenen les entitats bancàries per a les Balears, en el primer apartat ens detindrem a analitzar-les. Aspectes com la dimensió i l'evolució de la xarxa d'oficines, el servei bancari, les principals activitats del costat de l'actiu (els crèdits, els efectes de comerç retornats, les hipoteques), i del passiu (dipòsits), el flux financer i la productivitat d'aquestes entitats durant el 2009, aquí seran objecte d'estudi.

12.2.1. LA DIMENSÍO DE LA XARXA D'OFICINES

El nombre d'oficines operatives a les Balears, a final del 2009, va ser de 1.222, 32 oficines menys que les registrades l'any anterior, xifra que representa el 2,77% del total d'oficines que operen en l'àmbit espanyol. La retallada en el nombre d'oficines ha estat comuna a tot el territori espanyol, com prova el fet que al conjunt d'Espanya s'han eliminat un total de 1.577 oficines durant l'any 2009. (Vegeu el quadre I-86.)

Aquestes xifres palesen un canvi de tendència respecte de l'evolució soferta en els anys passats. Així, mentre que fins a l'any 2008 les entitats bancàries continuaven apostant per l'obertura de noves oficines bancàries per guanyar quota de mercat, la crisi financera ha propiciat un canvi considerable en l'estratègia a l'hora de comercialitzar els productes financers.

L'anàlisi per tipus d'entitat de dipòsit conclou que l'any 2009 a les Balears els bancs han estat les institucions que han apostat més fermament per l'aplicació d'una reducció en el nombre d'oficines (22), més que les caixes d'estalvis (n'han tancat 10). Aquesta anàlisi per al conjunt de l'Estat espanyol mostra un comportament diferent, ja que són les caixes d'estalvis les que han reduït un nombre més alt d'oficines (783), mentre que els bancs ho han fet en una xifra una mica menor (740). En relació amb les cooperatives de crèdit, cal esmentar que mentre que a les Balears no s'han registrat canvis en el nombre d'oficines, a Espanya s'ha minvat el nombre d'oficines en 54.

QUADRE I-86. NOMBRE D'OFICINES A LES ILLES BALEARS I A ESPANYA (2008-2009)

	Balears			Espanya		
	2009	2008	Diferència	2009	2008	Diferència
Bancs	542	564	-22	14840	15580	-740
Caixes d'estalvi	650	660	-10	24202	24985	-783
Cooperatives de crèdit	30	30	0	5043	5097	-54
Total	1222	1254	-32	44085	45662	-1.577

Font: Banc d'Espanya i elaboració pròpia.

L'any 2009, les caixes d'estalvis, igual que en anys anteriors, són les entitats financeres que mantenen un major protagonisme en el nombre d'oficines, amb una quota del 53,19%, enfront dels seus competidors més directes, els bancs (amb un 44,35%), mentre que les cooperatives tan sols representen el 2,45%. La mateixa anàlisi feta a escala de l'Estat espanyol evidencia com aquesta major presència física d'oficines de les caixes és encara més accentuada: així, les caixes tenen el 54,90% del total d'oficines bancàries que operen a Espanya, mentre que els bancs mantenen el 33,66% i les cooperatives de crèdit el restant 11,44%. (Vegeu el gràfic AI-46.)

El quocient entre el nombre d'oficines que pertanyen a caixes d'estalvis en relació amb les que correspon a bancs, és un indicador alternatiu que permet analitzar, d'una manera senzilla, la importància relativa de les caixes respecte dels bancs, quant a la variable nombre d'oficines. Si aquesta ràtio, coneguda com a l'índex de simetria espacial (IS), presenta un valor unitari, indica que hi ha una simetria en el mercat analitzat, en el sentit que ambdues institucions financeres (caixes d'estalvis i bancs) tenen el 50% de les oficines bancàries. Mentre que en el cas que la participació de les caixes sigui superior (inferior) a la dels

bancs, l'índex presentarà un valor superior (inferior) a la unitat. A les Balears, igual que succeeix a la resta de comunitats autònomes espanyoles excepte a Astúries (amb el valor de 0,87), l'índex presenta un valor superior a la unitat (1,19), xifra que evidencia el predomini de les caixes enfront dels bancs en relació amb el nombre d'oficines.

Una anàlisi comparativa amb les dades de cinc anys enrere mostren una clara tendència a l'increment d'aquest índex de simetria espacial en totes les comunitats autònomes espanyoles. En el cas concret de les Balears, la ràtio ha passat de tenir un valor d'1,11 el 2004 al valor d'1,19, i en el conjunt d'Espanya s'ha passat de l'1,51 a l'1,63. Aquesta tendència era conseqüència de l'estratègia per la qual havien apostat fins fa un any les caixes d'estalvis, amb la qual volien reforçar els vincles amb els seus clients mitjançant la banca relacional amb una extensa xarxa d'oficines que fes possible una relació directa amb el client a llarg termini, de la qual pretenia beneficiar-se l'entitat —perquè li permetia tenir informació acurada i exhaustiva sobre els clients amb vista a planificar-ne el finançament— com el client, que podria beneficiar-se de serveis i preus més convenients i d'un tractament més personal. (Vegeu el gràfic AI-47.)

12.2.2. EL SERVEI BANCARI

A més de conèixer el nombre d'oficines operatives, resulta igualment interessant tenir informació sobre el grau de cobertura bancària, recollida per la ràtio oficina/població. Les xifres palesen que a les Balears el grau de bancarització és més alt (amb 112 oficines per cada 100 mil habitants) que a l'estat espanyol (94 oficines per cada 100 mil habitants), i que a la zona euro (58 oficines per cada 100 mil habitants).

La comparativa entre la cobertura bancària mostra com la tendència és el decrement, tant a les Balears com a la resta de comunitats autònomes. Així, a les Illes en el darrer any la ràtio s'ha reduït en cinc oficines per cada 100 mil habitants, mentre que, per al mateix període temporal, a Espanya s'ha registrat un decrement de quatre oficines per cada 100 mil habitants. (Vegeu el gràfic A I-48.)

L'anàlisi territorial de la ràtio conclou que si bé la tendència a disminuir el nombre d'oficines per habitant és present a totes les comunitats autònomes, són notables les diferències en el grau de bancarització. El 2009, les Illes Balears (112) és, a pesar de la reducció registrada, la comunitat autònoma, després de La Rioja (148), Aragó (129) i Castella i Lleó (119), amb un major grau de servei bancari, utilitzant com a variable aproximada la ràtio oficina/població. Diversos aspectes, com el model de distribució de la població en el territori, el caràcter rural o urbà del territori així com la pròpia configuració institucional o les condicions competitives del sector bancari, determinen, entre d'altres, aquestes diferències.

Fins a l'any 2008, les institucions financeres apostaven de manera generalitzada per augmentar la xarxa d'oficines, amb l'objectiu d'aconseguir millorar la qualitat (proximitat) del servei bancari, fet que explicava la tendència que hi havia fins fa un any d'augmentar el grau de bancarització. No obstant això, davant la caiguda del ritme de creixement de l'activitat bancària registrat el 2009, reduir els costos per mantenir l'eficiència ha exigut una racionalització de la xarxa d'oficines, tal com es recollia en el missatge que de forma persistent ha transmès el Banc d'Espanya, en el qual invocava la necessitat de la reestructuració. Aquesta reestructuració parteix de la idea que l'oficina és el primer factor generador de costos d'explotació. Si bé el nombre d'oficines per habitant és una variable rellevant per avaluar el grau de cobertura bancària, a mesura que la població continuï augmentant la seva operativitat per mitjà d'altres modalitats de banca que no requereix tanta presencialitat (com és la banca en línia o la utilització de caixer automàtics), les oficines aniran deixant de ser una variable clau i determinant de la competitivitat del servei bancari. Així doncs, a pesar que a les Balears la proporció d'oficines per habitants en el darrer exercici ha disminuït, els esforços que han fet les diferents entitats bancàries que operen en el territori insular a l'hora d'incorporar novetats tecnològiques, fa possible que la qualitat del servei no es vegi negativament repercutida.

12.2.3. EL CRÈDIT DELS BANCs, LES CAIXES D'ESTALVIS I DE LES COOPERATIVES DE CRÈDIT A LES ILLES BALEARS

A les Illes Balears, el crèdit total concedit per les entitats de dipòsit durant el 2009 va

ser de 46.661 milions d'euros, xifra que representa el 2,54% del crèdit concedit pel total de les entitats bancàries a Espanya.

Malgrat que al llarg del 2009 el BCE, davant la feblesa del creixement i l'estabilitat de les expectatives d'inflació, ha mantingut la política d'aprovisionament de liquiditat i de suport al crèdit al sistema bancari, i ha situat el tipus d'interès de referència 2009 (els de les operacions principals de finançament) des del mes de maig en l'1% i ha ampliat els terminis de les operacions de finançament per evitar interrompre la possible incipient recuperació econòmica i el funcionament normal dels mercats, la demanda de finançament del sector privat es va afeblir. Així, el 2009, a pesar que l'EURIBOR a dotze mesos, utilitzat àmpliament com a referència en molts contractes crediticis, va situar-se a final d'any en l'1,242, 221 punts bàsics menys que un any abans, la taxa de variació interanual del crèdit bancari al sector privat va pujar tan sols l'1,03% a les Balears, mentre que a Espanya es va registrar un decrement del 0,14%, enfront de l'augment del 8,9% i del 6,48% registrat a les Balears i a Espanya respectivament l'any 2008. Aquestes xifres confirmen l'existència d'un intens procés de despallejament o *deleveraging* de les empreses i de les famílies, que havien assolit nivells elevats d'endeutament en anys anteriors. (Vegeu el gràfic AI-49.)

D'acord amb les dades del Banc d'Espanya, els principals receptors d'aquest volum de crèdit a les Balears varen ser les empreses i famílies (en el 93,50%), mentre que les administracions públiques varen rebre una quantia més aviat petita d'aquest volum, almenys en termes relatius, del 6,50%.

Percentatges que són bastant semblants als registrats a escala d'Espanya, del 96,67% i del 3,33% respectivament. (Vegeu el gràfic AI-50.)

L'anàlisi de l'evolució dels crèdits rebuts per les empreses i famílies i el que perceben les administracions públiques han seguit una tendència diferent. Així, mentre que les famílies i empreses han reduït l'alt nivell d'endeutament que els havia caracteritzat en anys anteriors, les administracions públiques han passat a incrementar-lo.

El canvi de cicle i l'esclat de la crisi financera, l'augment de l'atur, la caiguda de les rendes i el deteriorament de les expectatives han obligat a les llars i a les empreses a emprendre un intens procés d'ajustament que s'ha traduït en una profunda caiguda del consum (un 4,3%) i de la inversió privada (un 15,3%), un augment espectacular de l'estalvi (un 5%) i la reducció del dèficit i la liquidació de molts dels actius. Aquests factors del costat de la demanda contribueixen a explicar el despallejament de les empreses i de les famílies. Així, la taxa de variació interanual percebuda pel sector privat ha registrat el 2009 un decrement tant a les Balears (del 0,26%) com en el conjunt d'Espanya (del 0,9%). A aquests elements, cal afegir una reducció pel costat de l'oferta creditícia per part de la banca, explicada per l'augment de la morositat, el clima d'incertesa o pel simple fet que les entitats de dipòsit es veuen amb la necessitat de destinar els recursos captats al refinançament dels deutes contrets prèviament i no a la concessió de nous crèdits. Si bé resulta difícil estimar quins percentatges de la reducció en el volum de crèdits rebuts pel sector privat corresponen a una menor

demanda o a una menor oferta creditícia, el sondeig fet pel Banc Central Europeu a final del 2009 entre les pimes europees posava de manifest que un 60% dels empresaris espanyols enquestats opinaven que la predisposició de la banca a concedir préstecs havia empitjorat, mentre que aquesta percepció en el conjunt de l'àrea euro era molt inferior (del 30%).

D'altra banda, el finançament net a les administracions públiques es va continuar expandint amb vigor, de manera que la taxa d'increment interanual percebuda pel sector públic ha registrat l'any 2009 un notable augment tant a les Balears (del 24,13%) com en el conjunt d'Espanya (del 28,74%), com a conseqüència, en gran mesura, de les intenses polítiques de despesa dutes a terme per establir les economies.

Una manera alternativa de mesurar la importància que té la concessió de crèdits per la societat de les Illes és per mitjà del valor dels crèdits concedits per habitant, que a les Balears va ser de 42,59 milers d'euros per habitant l'any 2009. A pesar que a l'arxipèlag balear la xifra va ser inferior (en 0,45 milers d'euros per càpita) a la registrada durant el 2008, va continuar superant (en 3,28 milers d'euros) la mitjana espanyola per al mateix període de temps.

Una anàlisi que recull l'operativa creditícia per tipus d'entitat palesa que les caixes d'estalvis mantenen una activitat creditícia superior en l'àmbit de les Balears que en l'àmbit d'Espanya. Així, la quota quant a la concessió de crèdits va ser del 52,31% per a les caixes d'estalvis, enfront del 49,15%

d'Espanya; els bancs, per la seva banda, tenen a les Balears una quota (del 46,52%) molt semblant a la que mantenen els que operen en el conjunt d'Espanya (del 45,53%), mentre que les cooperatives de crèdit tenen un paper molt residual en la concessió dels crèdits, ja que només varen canalitzar l'1,17% del total de crèdits, notablement inferior a la registrada en les cooperatives d'àmbit espanyol (que va ser del 5,32%). (Vegeu el gràfic AI-51.)

La comparativa amb les dades d'anys anteriors confirmen que, tant a Espanya com a les Balears, els bancs han cedit progressivament la seva participació en aquest mercat a favor, especialment, de les caixes d'estalvis.

D'altra banda, cal destacar com els efectes del descens del nivell d'activitat econòmica i de la consegüent escalada de l'atur han continuat repercutint amb cruïra en l'augment de morositat. La taxa de morositat del conjunt de les entitats creditícies va augmentar fins al 5,1% el 2009. S'ha de retrocedir a mitjan de la dècada dels noranta per observar taxes tan elevades, si bé resulten inferiors al màxim històric (de quasi el 9%) aconseguit el 1993, any en què es va produir la intervenció del Banesto. No obstant això, es pot apreciar un alentiment del creixement d'aquesta taxa, atès que el 2009 la pujada (d'1,7 punts) registrada en la taxa de mora va ser inferior a la del 2008 (2,4 punts), gràcies a la implementació d'una política de gestió del risc més exigent.

La taxa de mora registra diferències segons el tipus d'entitat bancària: mentre que les

caixes d'estalvis registren taxes (del 5,1%) molt semblants a les de la banca (del 5%), les cooperatives de crèdits es caracteritzen per mantenir una taxa notablement més baixa (del 3,8%).

Així mateix, l'anàlisi de la morositat per destí del crèdit mostra que hi ha diferències sectorials importants. Les taxes més elevades se situen en la promoció immobiliària (10,06%) i en la construcció (8,49%), i en el crèdit al consum (7,63%). Per contra, en el crèdit destinat a la compra d'habitatge, la taxa de morositat és significativament més reduïda (del 2,89%). Resulta interessant destacar que la mora del crèdit destinat a les activitats productives (crèdit a les empreses) és considerablement més elevada (del 5,08%) que la de les famílies (del 3,68%).

Si bé la comparativa en l'àmbit internacional no resulta fàcil, tant per qüestions metodològiques, atès que la definició de morositat no està harmonitzada internacionalment, com pel desfasament temporal en la disponibilitat de la informació, les dades aportades pel Fons Monetari Internacional en el darrer Informe d'estabilitat financera, publicat el 2009, situaven la morositat del sector bancari espanyol en el 3,4% (en dates de desembre del 2008) enfront d'una taxa del 2,9% a la UE i del 3% als EUA, la qual cosa mostra la magnitud del problema en el sector bancari espanyol.

Aquest creixement tan accelerat dels actius morosos té conseqüències en la ràtio de cobertura per provisions, que explica la caiguda d'un valor màxim del 322% al 2004 al 58% a final del 2009. Minven, per tant, les provisions que les entitats espanyoles

mantenien tradicionalment per afrontar el previsible augment de la dubtositat.

12.2.3.1. Els efectes de comerç impagats

En el conjunt del 2009, el nombre d'efectes vençuts impagats a les Balears va ser de 63.627, xifra que suposa el 6,10% del nombre d'efectes vençuts per a aquest període de temps, el percentatge més alt, després del que s'ha registrat a Andalusia (6,19), del conjunt de l'Estat espanyol (del 5,12%). (Vegeu el quadre I-87.)

D'acord amb la mateixa font informativa, l'Institut Nacional d'Estadística, cal remarcar que l'import dels efectes vençuts impagats va pujar als 286.883,47 milers d'euros el 2009, xifra que representa que un 9,39% de l'import dels efectes comercials que ja havien vençut durant el 2009 i que havien resultat impagats, i que supera considerablement el percentatge mitjà registrat en el conjunt d'Espanya (del 5,33%). Aquestes dades palesen com els efectes de la situació recessiva també es manifesten en un augment de la morositat.

Cal destacar com l'any 2009, les Balears és la comunitat autònoma on l'import mitjà de l'efecte de comerç impagat, pel conjunt de les entitats bancàries, va ser, després de Castella i Lleó (4.287,49 euros), el més alt d'Espanya, amb un valor de 4.234,79 euros, xifra que supera la mitjana espanyola en 1.796,43 euros. No obstant això, el 2009 es va registrar a totes les comunitats autònomes una disminució en aquest import respecte de les xifres de l'any anterior, reducció que en el cas de les Balears va ser de 583,113 euros. (Vegeu el gràfic AI-52.)

QUADRE I-87. ESTADÍSTICA D'EFECTES DE COMERÇ VENÇUTS I IMPAGATS A LES ILLES BALEARS (2009)

	Efectes vençuts		Efectes impagats		% impagats	% sobre vençuts
	Nombre	Import	Nombre	Import	Nombre	Import
Andalusia	7.506.739,00	21.564.784.272	464.513,00	1.735.577.042	6,19	8,05
Aragó	3.375.702,00	8.035.550.210	155.759,00	382.659.905	4,61	4,76
Astúries	2.057.738,00	4.972.019.945	88.031,00	172.641.780	4,28	3,47
Illes Canàries	977.222,00	3.263.466.177	72.156,00	256.299.741	7,38	7,85
Cantàbria	823.176,00	2.361.051.672	39.058,00	121.830.034	4,74	5,16
Castella i Lleó	3.385.335,00	10.070.724.826	143.121,00	613.630.154	4,23	6,09
Castella-la Manxa	2.907.164,00	8.122.637.377	145.290,00	512.306.479	5,00	6,31
Catalunya	36.982.648,00	63.490.930.599	1.860.902,00	2.900.921.037	5,03	4,57
Comunitat Valenciana	13.009.397,00	28.346.022.196	741.175,00	1.922.542.737	5,70	6,78
Extremadura	917.393,00	3.170.573.245	51.868,00	210.569.827	5,65	6,64
Galícia	5.687.904,00	15.153.917.910	225.881,00	736.816.857	3,97	4,86
ILLES BALEARS	1.043.593,00	2.868.834.746	63.627,00	269.446.980	6,10	9,39
La Rioja	978.908,00	2.254.746.843	40.390,00	94.713.481	4,13	4,20
Madrid	19.029.119,00	51.950.458.153	1.073.459,00	2.324.172.098	5,64	4,47
Múrcia	2.944.659,00	9.091.473.019	161.748,00	640.966.732	5,49	7,05
Navarra	2.285.972,00	5.732.944.161	78.690,00	206.608.694	3,44	3,60
Pais Basc	6.444.906,00	18.165.928.234	249.434,00	686.722.017	3,87	3,78
Ceuta i Melilla	40.496,00	77.729.152	1.677,00	4.858.531	4,14	6,25
ESPANYA	110.398.071,00	258.693.792.737	5.656.779,00	13.793.284.126	5,12	5,33

Font: INE i elaboració pròpia.

12.2.3.2. El mercat hipotecari

El 2009, d'acord amb les dades de l'Institut Nacional d'Estadística, el nombre total d'hipoteques sobre finques rústiques i urbanes es va reduir en un 11,80% respecte de l'any anterior, de manera que es va situar en 29.949 garanties hipotecàries. Mentre que en termes monetaris, el capital prestat fent ús d'aquesta figura va ser de 4.245 milions d'euros, -2.046,50 milions d'euros menys que a l'any 2008, xifra que representa una reducció del 32,53%. D'aquesta

manera, per al conjunt de l'any 2009, la quantia mitjana hipotecada es va situar en 141.754 euros, 4.258 euros per sobre de la mitjana registrada a Espanya. Cal esmentar que, comparativament amb l'any anterior, la regió balear és la que registra una major reducció (d'un 23,2%) en l'import mitjà hipotecat per cada cent mil habitants. (Vegeu el quadre I-88.)

Pel que fa a la distribució geogràfica de les hipoteques, resulta d'interès comentar que el 2009 les Illes Balears varen ser, després

QUADRE I-88. CONSTITUCIÓ DE GARANTIES HIPOTECÀRIES SOBRE BÉNS IMMOBLES (2008-2009)

	2009		2008		Variació 09/08	
	Nombre	Import	Nombre	Import	Nombre	Import
Finques rústiques	2.064	459,385	1.963	631,038	5,15	-27,20
Finques urbanes	27.885	3.786,026	31.992	5.660,877	-12,84	-33,12
Concedides per bancs	11.993	1.764	12.234	2.446,340	-1,97	-27,88
sobre finques urbanes	11.120	1.544,148	11.643	2.175,965	-4,49	-29,04
sobre finques rústiques	873	220,129	591	270,375	47,72	-18,58
Concedides per caixes d'estalvis	15.565	2.112	19.395	3.485,493	-19,75	-39,42
sobre finques urbanes	14.670	1.934,703	18.257	3.173,565	-19,65	-39,04
sobre finques rústiques	895	176,964	1.138	311,928	-21,35	-43,27
Concedides per altres entitats	2.391	369	2.326	360,082	2,79	2,61
sobre finques urbanes	2.095	307,175	2.092	311,347	0,14	-1,34
sobre finques rústiques	296	62,292	234	48,735	26,50	27,82
Total d'hipoteques	29.949	4.245	33.955	6.291,915	-11,80	-32,53

*Nombre en milions d'euros.

Font: INE i elaboració pròpia.

de Cantàbria, la Comunitat Valenciana, Múrcia i Aragó, la comunitat autònoma amb més hipoteques constituïdes per habitant, amb un total de 3.473 hipoteques per cada 100 mil habitants; xifra que contrasta amb les de Ceuta (1.737), Melilla (1.899) i les de Navarra (2.297), les menors del conjunt d'autonomies espanyoles. (Vegeu el gràfic AI-53.)

Per entitats, el 2009 les caixes d'estalvis que operen a les Balears varen protagonitzar un paper molt important, tant en el nombre d'hipoteques concedides (un 51,97%) com en l'import (un 49,74%), a pesar que són les entitats que han experimentat una reducció més acusada, tant en el nombre d'hipoteques concedides (en un 19,75%) com en la quantia (en un 39,42%) respecte de l'any anterior. Les segueixen, en ordre d'importància, els

bancs, els quals representen el 40,04% del total d'hipoteques i el 41,55% de l'import concedit el 2009. Cal esmentar que aquestes institucions financeres també van veure minvada la quantitat prestada (en un 1,97%) així com el nombre d'hipoteques, en un 27,88%. Les 2.391 garanties restants, per un import de 369 milions d'euros, foren concedides per altres entitats, que augmentaren la seva participació respecte de l'any anterior, tant en el nombre d'hipoteques concedides (en un 2,79%) com en la quantia (en un 2,61%). (Vegeu el gràfic AI-54 i el quadre I-88.)

La major part del nombre de les garanties hipotecàries constituïdes a les Balears varen ser sobre finques urbanes (amb un 93,11%), a l'igual que la major quantia es va destinar a finançar aquesta modalitat de finca (amb un 89,18%). (Vegeu el gràfic AI-55.)

Una anàlisi comparativa amb les xifres registrades l'any anterior posen de manifest que el nombre i l'import d'hipoteques formalitzades per finançar l'adquisició de finques urbanes va retrocedir de manera considerable en els darrers anys, en consonància amb la realitat en la qual està immersa el sector immobiliari. Així, el 2009 s'han constituït 4.107 hipoteques menys que l'any 2008, i l'import d'aquest tipus d'hipoteques s'ha vist reduït en 1.874,851 milions d'euros per al mateix període de temps. A més, les dades publicades per l'INE fan palesa com un 64,52% de les hipoteques urbanes subscrites varen ser sobre els habitatges, que agruparen un total de 17.991, amb un import de 2.363,685 milions d'euros. Per ordre d'importància, quant a l'import, les segueixen les hipoteques destinades a finançar la compra d'oficines i garatges (amb el 32,11%) i de solars (amb el 3,37%).

12.2.4. ELS DIPÒSITS EN ELS BANCOS, EN LES CAIXES D'ESTALVIS I EN LES COOPERATIVES DE CRÈDIT A LES BALEARS

El conjunt de dipòsits a les Balears mantinguts en bancs, caixes d'estalvis i cooperatives de crèdit que operen a les Balears va ser per al conjunt del 2009 de 20.343 milions d'euros, xifra que representa l'1,67% del total dels dipòsits bancaris del sistema financer de l'Estat espanyol.

El 2009, les remuneracions dels dipòsits bancaris varen tendir a disminuir, en línia amb el tipus d'interès oficial del Banc Central Europeu, i situaren el tipus d'interès mitjà dels dipòsits bancaris en l'1,28%, 1,44 punts menys que dotze mesos abans, però per sobre de la inflació.

En consonància amb aquesta reducció, el creixement del seu saldo es va desaccelerar, tot i que la taxa d'estalvi de les llars va assolir durant el 2009 la quota més alta de les últimes dècades. Així, el volum dels dipòsits aconseguït pel conjunt d'entitats bancàries el 2009 va augmentar a una taxa del 6,23% a les Balears, i del 2,05% en el conjunt d'Espanya, uns registres molt per sota dels corresponents als anys anteriors (el 2008, l'increment havia estat del 18,13% a les Balears i del 31,94% a Espanya).

L'estalvi financer mitjà per persona, mesurat per la relació dipòsit per habitant, va ser el 2009 notablement inferior a les Balears (amb un valor de 18,57 milers d'euros per habitant) que el que hi va haver en el conjunt d'Espanya (que va ser de 26,09 milers d'euros per habitant per al mateix període de temps). Cal esmentar que l'import del dipòsits per càpita va registrar un decrement tant a l'arxipèlag (de 0,39 milers d'euros per habitant) com a Espanya (de 0,33 milers d'euros), i es va situar en valors considerablement inferiors al corresponent al crèdit expressat en termes per càpita, que, com s'ha indicat prèviament, va ser de 42,59 milers d'euros per habitant per al mateix període de temps a la comunitat insular.

De l'anàlisi per tipus de dipositant cal assenyalar que, a les Balears, el sector privat ha fet el 96,42% dels dipòsits totals, mentre que el sector públic tan sols va aportar-ne el 3,58%. A Espanya, l'aportació feta pel sector públic va ser un poc superior (del 6,38%). (Vegeu el gràfic AI-56.)

Un estudi més detallat dels dipòsits en «altres sectors residents», amb les dades que ofereix el Banc d'Espanya, permet dife-

renciar, en base a la rendibilitat i a la liquidat, entre dipòsits a la vista, d'estalvi i a termini —s'entén que el dipòsit més líquid és el dipòsit a la vista, mentre que el més rendible sol ser el dipòsit a termini. La major part dels dipòsits constituïts el 2009 varen ser a termini, amb un pes del 57,26% per a les Balears, i del 58,54% per al conjunt d'Espanya. No obstant això, el saldo dels comptes a termini només va augmentar un 1,70% a les Balears, i a Espanya va registrar un decrement del 6,48%, afectats directament per la competència d'altres productes financers. La resta de dipòsits es va materialitzar preferentment en dipòsits a la vista, tant a les Illes (22,49%) com a Espanya (23,25%), encara que varen ser els saldos dels comptes d'estalvi els que havien registrat una major taxa de variació interanual (d'un 11,67% a les Illes i d'un 15,59% a Espanya), atesa la incertesa generada per l'evolució de l'economia i per l'escalada de l'atur.

La distribució dels dipòsits en les diferents entitats bancàries evidencia com el 2009 a les Balears les caixes d'estalvis continuen encapçalant la posició de lideratge en la captació de dipòsits; així, les seves quotes de mercat en aquest segment d'activitat varen ser del 64,47%, notablement superior a la dels bancs (33,89%) i la de les cooperatives de crèdit (de l'1,64%). Aquest patró també es va manifestar a l'Estat espanyol, encara que d'una manera menys accentuada. (Vegeu el gràfic AI-57.)

Les institucions d'inversió col·lectiva representen una alternativa als dipòsits. Si bé no es disposa de dades regionalitzades, cal esmentar que per al conjunt d'Espanya a final del 2009, el volum del patrimoni de les societats i fons d'inversió col·lectiva

pujava a 224.667 milions d'euros, nivells similars als d'un any abans.

El fons de pensions va registrar un augment anual del 8,1%, i es va situar en 84.789 milions d'euros a final del 2009, fet que prova que aquest és un producte favorit dels estalviadors espanyols. El nombre de partícips va registrar una alça anual de l'1,2% i la seva rendibilitat va situar-se, de mitjana, en el 7,7%.

D'altra banda, les assegurances, considerades com un altre instrument financer de col·locació d'estalvi, va aconseguir un volum de primes de 59.884 milions d'euros en la seva modalitat d'assegurança directa, i varen registrar una pujada anual de l'1,2%, com a conseqüència de l'augment registrat en la categoria de vida (del 5,8%), mentre que la resta de tipologies disminuïen en un 2,6%.

12.2.5. EL FLUX FINANCER DE LES BALEARS

La canalització de recursos financers des de l'estalvi cap a la inversió és una de les principals funcions que tenen atribuïdes les entitats financeres, funció que sol fer-se mitjançant l'emissió de dipòsits i la concessió de crèdits. La diferència entre els crèdits nets totals i els dipòsits nets totals recull així el saldo net de la intermediació financera. A les Balears, aquest saldo ha anat augmentant amb el pas dels anys; així, mentre que aquest saldo era el 2004 de 7.431 milions d'euros, cinc anys més tard, el 2009, s'ha més que triplicat i s'ha situat en els 26.318 milions d'euros, fet que evidencia la situació deutora neta de la comunitat insular. Aquesta característica, comuna a

totes les comunitats autònomes espanyoles, ha obligat que les entitats financeres hagin de gestionar eficientment els seus recursos de liquidat per poder atendre la demanda dels crèdits, tasca que ha estat força complexa com a conseqüència de la crisi de confiança a la qual s'enfronten els mercats financers.

En termes relatius, una manera alternativa d'evidenciar el signe i la magnitud de la necessitat (o capacitat) de finançament és per mitjà de l'anàlisi de la ràtio crèdits/dipòsits. Quan aquesta ràtio presenta valors superiors (o inferiors) a la unitat, l'estalvi captat mitjançant els dipòsits és inferior (o superior) que el crèdit concedit per les entitats bancàries que operen en aquest territori. Resulta necessari interpretar aquest indicador amb una certa precaució, atès que la ràtio no pren en compte la possibilitat de fluxos financers interregionals produïts pels mateixos circuits interns de capital de les mateixes entitats que actuen en diferents territoris. Feta aquesta puntualització, un estudi regional palesa com el 2009 totes les regions espanyoles presentaven valors superiors a la unitat (la mitjana espanyola va ser d'1,53), que indica que el volum dels crèdits ha estat superior al dels dipòsits formalitzats. Les Balears destaca per ser la comunitat autònoma amb una ràtio més alta (un 2,29), xifra que confirma com l'arxipèlag balear és la comunitat autònoma on els crèdits concedits per les entitats bancàries varen ser superiors als dipòsits captats. Aquesta realitat s'ha presentat més accentuada a aquells territoris on el sector immobiliari i els preus dels habitatges havien crescut més intensament, com era el cas de les Illes.

No obstant això, una anàlisi comparativa de les dades registrades en el 2009 amb les de l'any anterior, conclou que, exceptuant Madrid, Astúries i la Comunitat Valenciana, a totes les regions espanyoles el grau d'endeutament ha minvat, i és a l'arxipèlag balear on s'ha registrat una reducció més notable del quocient en termes relatius. (Vegeu el gràfic AI-58.)

12.2.6. LA PRODUCTIVITAT DE LES ENTITATS BANCÀRIES

En un mercat financer altament competitiu, com és l'espanyol i el de les Balears, resulta necessari valorar la productivitat de l'oficina bancària, atès que aquesta és una variable clau que acaba determinant la seva competitivitat. Així, la dimensió mitjana del negoci captat per cada sucursal es pot considerar una mesura aproximada per valorar la seva productivitat.

Pel que fa a l'activitat creditícia per sucursal bancària, es mostra una tendència ascendent en totes les CA, encara que es detecten importants diferències territorials. Així, l'any 2009, com a terme mitjà, l'oficina de les Illes concedia un import de 3.255,97 milers d'euros en concepte de crèdits, inferior al que ofería una oficina que actuà en l'àmbit de l'Estat espanyol. Si aquesta mateixa anàlisi es fa amb relació al volum de dipòsits aconseguits per oficina, es conclou que l'oficina nacional assoleix un grau de competitivitat encara molt superior. Concretament, l'any 2009 el nombre de dipòsits que va rebre una oficina a escala nacional va ser, de mitjana, de 10.476,66 milers d'euros més que una oficina operativa a l'arxipèlag balear.

D'altra banda, les dades fan palesa la millora de la productivitat de l'oficina bancària ubicada a les Balears. Així, fent una anàlisi comparativa de les dades registrades en els darrers quatre anys, mostren una clara tendència ascendent, prova de la creixent competitivitat de les oficines en el marc de les Illes. Així, aquestes han aconseguit l'any 2009 concedir 8.031,49 milers d'euros més en concepte de crèdits que els atorgats el 2006, i durant aquest mateix període de temps el volum de dipòsits per oficina captat ha augmentat en 2.554,71 milers d'euros. (Vegeu el gràfic AI-59.)

12.3.

LA SOCIETAT DE GARANTIA RECÍPROCA (ISBA)

La Societat de Garantia Recíproca, ISBA, s'ha convertit en una institució financera que, d'acord amb el seu objecte social — que segons recullen els seus estatuts és prestar garanties personals, per aval o per qualsevol altre mitjà admès en dret diferent de l'assegurança de caució, a favor dels seus socis, per a les operacions que aquests facin dins el gir o el tràfic de les empreses de què siguin titulars i el domicili social de les quals sigui a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, a més de poder prestar serveis d'assistència i d'assessorament financer als seus socis—, ha contribuït de manera destacada al desenvolupament de l'economia balear, mitjançant la concessió d'aval que permeten a les pimes accedir al finançament en les millors condicions del mercat. (Vegeu el quadre AI-96.)

Així, en el conjunt de l'economia balear, durant l'exercici 2009, 1.849 empreses es varen beneficiar de l'aval d'ISBA, 509 empreses més que el 2008, de manera que es va contribuir a mantenir 8.384 llocs de feina. A més, amb la implicació d'ISBA es varen crear 121 noves empreses, i al mateix temps es va fomentar la creació de 505 nous llocs de feina. Totes aquestes xifres no fan sinó reafirmar el dinamisme d'aquesta societat de garantia recíproca, pel que fa a la creació de riquesa mitjançant la creació o el manteniment d'empreses i, en conseqüència, de llocs de treball, especialment important en un context econòmic força desfavorable.

Aquesta societat financera, que té un paper destacat en l'àmbit de les Balears, està constituïda, el 2009, per 7.053 socis, 845 socis més que els registrats l'any 2008. Aquests socis es varen concentrar bàsicament en dos sectors: el comerç (28,73%) i els serveis (20,91%), i majoritàriament en dues poblacions: Palma (52,89%) i Inca (16,96%).

L'any 2009, els socis havien subscrit 10.928,26 milers d'euros, 2.089,14 milers d'euros més que els registrats durant l'any anterior —xifra que suposa una taxa de creixement interanual del 23,63%—, i va mantenir amb escreix la tendència ascendent dels darrers anys. D'aquest capital, un 63,82% va ser subscrit pels socis participis, i el restant 36,18% pels socis protectors, entre els quals destaca la implicació de la Comunitat Autònoma i de la Caixa d'Estalvis Sa Nostra. Així mateix, cal esmentar que el 90,96% del capital subscrit ha estat desemborsat.

El creixement del risc en vigor ha mantingut la tònica expansiva de l'any passat. Així, per al conjunt de les Illes Balears, el volum total de risc en vigor d'ISBA el 2009 va ser de 196.272,685 milers d'euros, un 24,48% superior al de l'any anterior. Aquest risc es va concentrar, des del punt de vista territorial, a Palma (57,43%) i a Inca (13,62%). També s'observa una concentració pel que fa als sectors, de manera que aquelles empreses vinculades als sectors del turisme (26,14%), el comerç (21,62%) i els serveis (20,49%) representen més del 68% del total del risc en vigor. D'igual manera, també resulta interessant destacar que aquest risc viu ha tingut el suport majoritàriament d'algun tipus de garantia, de tipus hipotecari o personal, ja que només el 20,42% no en tenia cap. A més, quant a les entitats receptores de l'aval del risc en vigor, les caixes d'estalvis tenen un paper rellevant, ja que reben el 49,71%, seguides dels bancs (29,15%) i a gran distància de les cooperatives de crèdit (que mantenen el 7%), mentre que el restant 14,14% és mitjançant l'actuació de les altres entitats.

Les condicions financeres aplicades als socis d'ISBA han estat alienes a la situació a la qual s'han enfrontat les institucions financeres. Així, la baixada generalitzada del tipus d'interès s'ha vist acompanyada per una reducció en el cost d'intermediació d'ISBA en 2,5 punts percentuals, per situar-se en el 3,04%; el termini mitjà va disminuir en tres mesos i va passar a ser de vuitanta-sis mesos, mentre que l'import mitjà es va veure reduït en un 38,82%, per situar-se als 82.821 euros.

Resulta d'interès, per acabar aquest apartat, analitzar el comportament d'un con-

junt de ràtios que posen de manifest la situació d'ISBA. Una primera ràtio és la proporció de socis avalats en mora (SAM) en relació amb el risc viu, que augmenta i passa d'un valor del 2,27% el 2008 a un valor del 3,66% el 2009. D'altra banda, el coeficient de dubtosos en relació amb el risc viu presenta un valor (10,82%) lleugerament superior al registrat l'any anterior (del 10,34%). D'altra banda, el coeficient de falència, definit com la ràtio del socis fallits en relació amb el risc en vigor, ha sofert una considerable reducció i ha passat d'un valor del 0,41% el 2008 a un valor del 0,16 el 2009. (Vegeu el quadre AI-97.)

12.4.

EL MERCAT DE LA BORSA

Per completar l'anàlisi del sistema financer a les Illes Balears, resulta necessari fer una referència de quin va ser el comportament del mercat borsari al llarg del 2009. Encara que, certament, la via tradicional seguida per les empreses a les Balears a l'hora de rebre finançament són les entitats bancàries, explicat per la petita dimensió de la majoria d'empreses ubicades a l'arxipèlag, també hi ha empreses molt vinculades al territori insular que operen dins el mercat borsari.

L'any 2009, que va començar dominat per un escenari força negatiu de pèrdues empresarials i riscos, va aconseguir tancar l'exercici, en termes de rendibilitat acumulada en els índexs negociats a les principals places borsàries mundial, amb uns dels millors resultats dels darrers anys: a la Borsa de París (22,3% vs. -42,7%, 2008),

Frankfurt (23,8% vs. -40,4%, 2008), Milà (19,5% vs. -49,5%, 2008) i Londres (22,1% vs. -31,3%, 2008). En el mercat espanyol, a l'IBEX-35 la revaluació experimentada encara va ser superior (del 29,8% vs. -39,4%, 2008), en resposta al progressiu guany de rendibilitat interanual encetat el mes de setembre. Aquesta revaloració va ser liderada pel sector bancari i es beneficià dels bons resultats obtinguts per les empreses que mantenen presència en els mercats internacionals.

Paral·lelament, Wall Street millorà considerablement el rendiment acumulat dels seus composts més representatius —com ara el Dow Jones (18,8% vs. -33,8%), l'S&P 500 (23,5% vs. -38,5%, 2008) i el tecnològic Nasdaq (43,9% vs. -40,5%)—, tendència experimentada igualment a la Borsa de Tòquio (19% vs. -42,1%, 2008). En la mateixa direcció, l'EuroStoxx50 es va revalorar un 21,1% (vs. -44,4%, 2008).

En un context en què els nivells de liquiditat són encara considerablement elevats, els inversors s'han mostrat altament atrets per les perspectives de rendibilitat dels actius arriscats, com són les accions. En efecte, les elevades revaloritzacions registrades confirmen que el 2009 la renda variable s'ha constituït en una alternativa força atractiva per als inversors. Cal esmentar que la menor aversió al risc ha jugat un paper clau

en l'apreciació de les borses, en uns moments en què els nivells inicials de participació dels fons institucionals en la renda variable eren baixos.

A més, altres factors com la bona marxa de la campanya del resultat empresarial a mesura que transcorria l'any i la recuperació de l'activitat inversora dels *hedge funds* contribueixen a explicar l'alça de les borses. En efecte, el fons d'inversió lliures (o *hedge funds*), els quals formen part del mercat de renda variable, han retornat als mercats d'actius de risc a mesura que les deficiències del sistema financer global han mostrat signes de resolució, tal com indica l'índex Credit Suisse/Tremont, quan assenyala que els fons d'inversió lliure han tancat l'any amb una rendibilitat mitjana del 18,6%, taxa que contrasta amb la pèrdua de l'exercici anterior (-19,1%) i que s'erigeix en la més elevada dels darrers deu anys.

Una anàlisi més detallada permet concloure que els valors borsaris lligats a empreses insulars com és Sol Melià i Corporación Financiera Alba varen registrar guanys acumulats el 2009 del 38,49% i del 34,12% respectivament, mentre que el Banc de Crèdit Popular (una de les cinc filials cotitzades del Banco Popular) i Endesa varen sofrir una devaluació del 4,64% i del 0,95% respectivament. (Vegeu el gràfic AI-60.)

segon, perquè el sistema iniciava l'organització en tots els àmbits (administratiu, tècnic, pressupostari, gerencial, etc.), per tant, s'imposava un criteri de prudència que evitàs el fracàs d'una de les innovacions més importants en el terreny dels drets socials: el dret a l'assistència en cas de manca d'autonomia personal.

El funcionament institucional i administratiu ha de considerar, a l'hora d'articular les iniciatives dels poders públics amb societat civil i l'atenció als ciutadans, les competències de totes i cada una de les institucions que disposen de competències en un mateix territori. Així, a les Illes Balears, una llei estatal com és el cas de la Llei 39/2006 implica, per desenvolupar-se, l'estructura orgànica de la Comunitat Autònoma, però també la dels consells insulars, la dels municipis i, en algun cas, la de les mancomunitats. Durant el 2009 aquest aspecte de col·laboració entre institucions amb nivells i competències distintes ha estat un dels punts en què el treball ha hagut de ser més intens.

Rebre determinats serveis socials o socio-sanitaris que són necessaris per atendre la dependència ja no és un fet arbitrari ni gracioble, sinó un dret. Aquest avanç finalment ha arribat. Ara bé, la situació actual centra pràcticament tots els esforços a regularitzar la situació de les persones dependents pel que fa a la percepció del seu dret. Però això no ha de llevar importància al reconeixement de la feina que fan els familiars cuidadors de les persones dependents. Així, durant el 2009, han aparegut les primeres recomanacions amb relació a la formació i el suport a aquest col·lectiu, més enllà de la

possibilitat d'alta en el règim de la Seguretat Social. L'impacte de tenir cura d'una persona dependent té una trajectòria dilatada en el temps i unes repercussions laborals, familiars i personals que no es resolen només convertint el familiar cuidador en un cotitzant més de la Seguretat Social a càrrec de l'Estat, i el beneficiari del dret, la persona en situació de dependència, en un receptor mensual de nòmines.

En aquest sentit, i com ja s'observà l'any 2008, hem d'insistir que el col·lectiu dependent més nombrós és el de la gent gran. Enguany, i sense voler menystenir els altres dos col·lectius que preveu la Llei (el de les persones amb discapacitat menors de 65 anys i el dels menors de tres anys), ens centrarem de nou i més especialment en la situació de les persones majors.

b) Poblacions de referència

A Espanya, l'any 2009, la població total arribà als 46.745.807 habitants, 7.782.904 dels quals tenien més de 65 anys. La taxa d'envelliment, doncs, se situa en el 16,65%, una dècima més que l'any anterior. A les Illes Balears les xifres són les següents: 1.095.426 habitants, 150.177 dels quals són majors de 65 anys, amb una taxa d'envelliment del 13,71%, xifra que representa un augment del 0,13 amb relació a l'any anterior. Aquesta diferència entre les taxes de tot l'Estat i les Illes Balears s'explica pel fortíssim creixement de la població total a la nostra comunitat autònoma; per aquest motiu, és fonamental tenir la precaució de no fer només les anàlisis con-

junturals d'aquesta variable, ja que, quan s'observa l'evolució dels grups d'edat o de les persones dependents, l'increment d'aquests col·lectius segueix essent molt important.⁶¹ Hem de pensar que a les Illes Balears l'increment percentual de població major es tradueix en 4.497 persones majors més i, per tant, hi haurà un impacte a causa de les demandes que plantejaran a tots els recursos socio-sanitaris, etc. (Vegeu el quadre AIII-185 i els gràfics AIII-14 a AIII-16.)

Aquestes dades mostren de nou la importància del pes demogràfic que els majors de 75 anys adquireixen de mica en mica. El 2006 representaven el 6,52%, mentre que el 2009 són el 6,55%. De fet, estam a punt d'arribar a considerar un col·lectiu de majors en el qual les edats que tenen manco risc de patir dependència (65-75) presenten el mateix nombre d'efectius que els majors de 75 anys, que són persones amb més probabilitat de patir processos que els invalidin funcionalment. Per això, comença a estendre's la tendència a agrupar els efectius de la quarta edat a partir dels 80 anys.

A la memòria del CES 2008 ja comentàrem la conveniència de destacar els factors que perfilen la feminització de la vellesa, a fi de destacar la importància de la dona major tant en els aspectes quantitatius (pes demogràfic, cuidadores familiars, quantia de les pensions, etc.), com qualitatiu (nivell de càrrega laboral, domèstica, de cuidadora principal, suport familiar, etc.). Els indicadors que

seleccionàvem es referien a l'esperança de vida que, per l'interval temporal que consideram, 2008-2009, no té una variació significativa. Així doncs, ens referim a les mateixes dades, és a dir, parlam d'una esperança de vida ponderada entre homes i dones en néixer de 80,45 anys. Per als homes es troba al voltant dels 78 anys i per a les dones al voltant dels 83,5. Cal tenir en compte, per tant, que la dona no només es trobarà més sovint com a cuidadora del cònjuge sinó que aquest, com que sol morir abans, no podrà exercir el rol de cuidador de la dona. Les dones tenen més anys de vida amb alguna patologia i han de cercar el suport en altres nivells familiars, que, de nou, per les condicions actuals, recau en les dones (filles, nores) de la família.

Finalment, en xifres percentuals, la taxa d'envelliment a les Illes Balears és més alta entre les dones (15,54%) que entre els homes (11,90%) pels motius ja esmentats. En xifres absolutes, entre les persones majors de 65 anys el nombre de dones supera el dels homes en 19.049 efectius, xifra que aporta un índex de feminització per als majors de 65 anys de 129 dones per cada 100 homes. Ni que sigui per assenyalar l'impacte de l'envelliment sobre les dones i els homes de les darreres generacions, aportam que aquest índex, a les Illes Balears i per a l'any 1991, era de 139 dones per cada 100 homes.

61. Per obtenir dades i anàlisis més àmplies, vegeu els documents esmentats a l'apartat de resum.

10.2.

LA POBLACIÓ BENEFICIÀRIA DEL SAAD

La promulgació d'un marc legal que introdueix nous drets als ciutadans com és el cas de la Llei 39/2006 comporta, amb relació al seguiment de la implantació, conèixer les variacions de les poblacions destinatàries del nou dret. Aquest aspecte és especialment significatiu en el cas de la Llei que comentam, perquè fa referència a col·lectius que, com el de les persones majors, modifiquen el pes demogràfic de manera contínua. Així, considerar les variacions d'aquesta dinàmica de població permet dues previsions: la primera, poder conèixer la variació de la població major susceptible de sol·licitar la valoració de dependència i les prestacions corresponents i la segona planificar les accions del SAAD per donar una resposta al més adequada possible al volum de sol·licituds previstes, ni que sigui per evitar els criteris d'actuació que es basen en la improvisació o en la gestió només del dia a dia. Cal recordar que les prestacions vinculades a la LAPAD no són tan sols les de caràcter econòmic en sentit estricte, sinó també les que consideren l'ús de places residencials o de centres de dia, les quals comporten, invariablement, una previsió de places per construir o habilitar i la despesa d'inversió corresponent.

10.2.1. LA GENT GRAN

Ja hem assenyalat a l'inici que els treballs de camp del darrer decenni —amb un àmbit territorial que considera tot el terri-

tori espanyol i les dades agregades per comunitats autònomes— són els que han introduït les referències quant al percentatge de població afectada. El que correspon, per tant, és actualitzar les xifres absolutes a partir dels canvis de població. Així, hem de recordar que la taxa de discapacitat a Espanya es manté en el 8,34%, la qual cosa, considerant les dades del padró del 2009, representa, en xifres absolutes, un total de 3.898.600 persones amb discapacitat o, el que és el mateix, un augment aproximat de 50.700 amb relació al 2008. A les Illes Balears, amb el 7,10%, parlariem de 77.775 persones amb discapacitat, 1.603 persones més que l'any anterior. El col·lectiu de les persones majors de 65 anys continua essent el més nombrós tant pel que fa a la discapacitat com a la dependència.

Cal dir igualment que, si comparam aquesta taxa amb la de la resta de comunitats autònomes, les Illes Balears es troben per sota de la taxa d'Espanya, que l'EDAD situa en el 8,97. Que presentin una taxa inferior de discapacitat només hi ha Cantàbria, que arriba al 7%, i La Rioja, amb el 6,16%. Les taxes més altes corresponen a Melilla (11,86), Ceuta (11,32), Galícia (11,29) i Extremadura (10,99).

El col·lectiu més nombrós que presenta alguna discapacitat és el format per les persones majors de 65 anys, que a Espanya representen el 57,89% del total, és a dir, 2.256.890 persones, percentatge que es manté dins els registres de l'any 1999, la qual cosa consolida les tendències del pes demogràfic de la discapacitat en la població major.

Si consideram les dades del padró municipal d'habitants del 2009 a les Illes Balears, podem parlar d'un total de 40.669 persones majors de 65 anys amb discapacitat. L'informe de 2007 de la Conselleria d'Afers Socials, Promoció i Immigració del Govern de les Balears recollia que les persones majors amb discapacitat arribaven a les 39.829 l'any 2008. La diferència anual se situaria, doncs, en 840 persones.⁶²

Respecte del nombre de persones dependents a les Illes Balears, si tenim en compte tots els col·lectius afectats, arribarien a les 48.435. Per precisar les dades, cal assenyalar que el grup de persones majors n'és el més nombrós, amb 24.734 persones. Es pot veure, doncs, el que dèiem abans quan consideràvem la necessitat d'estudiar ja més detingudament en memòries properes l'evolució de la població discapacitada menor de 65 anys i els infants de 0 a 3, col·lectius protegits per la Llei.⁶³ (Vegeu el quadre AIII-186).

L'anàlisi del 2008 plantejava una tendència a l'alentiment en el percentatge de dependència entre la població de persones majors de 65 anys. Les causes feien referència a: a) l'augment de la població total; b) una taxa d'envelliment sostinguda no influïda ni per variacions en la taxa de mortalitat ni per la immigració, i c) l'augment de les persones majors dependents no era molt acusat amb relació a les dinàmiques de població ni a les demandes d'ajuda per a les activitats de vida diària (rela-

ció discapacitat i dependència). Aquests elements d'anàlisi permetien observar un retard en l'aparició de la dependència.

L'anàlisi del 2009 no presenta, segons el nostre parer, unes variacions importants amb relació al que dèiem per al 2008. Cal insistir que l'importantíssim augment de la població de les Illes Balears els darrers anys no ha de distreure l'atenció en el moviment demogràfic dels col·lectius específics (majors i discapacitats menors de 65 anys o dels infants de 0 a 3 amb dependència). Totes les taxes poden resultar enganyosament favorables, mentre que la realitat més microdemogràfica segueix essent preocupant (per exemple, les dones majors de 65 anys cuidadores, les taxes de sobreenvelliment, etc.).

10.2.2. ELS FAMILIARS CUIDADORS

Les dades de població referides a aquest col·lectiu no mostren canvis substancials amb relació a les de l'any 2008. Així, el potencial cuidador a les Illes Balears no presentaria xifres preocupants; per tant, continuam mantenint que hi ha prou familiars per tenir cura de la gent gran dependent. Si fa un moment esmentàvem la importància de considerar també les anàlisis de població sobre col·lectius més específics és perquè el col·lectiu de familiars cuidadors n'és un exemple clar. Com assenyalàvem per al 2008, la dificultat la presenta el col·lectiu de dones cuidadores majors de 65 anys, perquè són dones que

62. Per als criteris aplicats vegeu: CES, *Memòria 2008*, pàg. 593.

63. Quan revisem l'apartat dedicat a les sol·licituds presentades podrà observar-se que el col·lectiu de persones majors és el que més n'ha presentades, la qual cosa pot indicar una diferència entre col·lectius que afecta la ràtio dependència/discapacitat. Cal recordar que no totes les persones amb discapacitat presenten dependència.

per la diferència d'edat amb els marits i la inferior esperança de vida d'aquests han de dur a terme majoritàriament la tasca de cuidar-los o de cuidar-se mútuament (parelles molt majors). Per l'evolució poblacional mateixa, no podem esperar que el col·lectiu de dones cuidadores majors d'entre 65 i 85 anys sigui cada any més nombrós.

No obstant això, convé posar esment en altres factors que també afecten els cuidadors familiars. Per exemple, la disponibilitat familiar per atendre la dependència es veu limitada a causa del canvi en les modalitats d'estructures familiars, per les exigències del mercat de treball, per la dispersió geogràfica dels familiars propers i pels costos econòmics que comporta l'atenció a la dependència, sobretot la severa i l'absoluta.

Aquesta situació i les circumstàncies que genera són factors que l'administració haurà de considerar en el futur no només des de la recollida de dades o el reconeixement de les diverses contingències, sinó en l'aplicació de criteris normatius o legals que ajudin directament als familiars cuidadors. En aquest sentit, la Secretaria General de Política Social i Consum del Govern Central ha plantejat un acord a nivell del Consell Territorial del SAAD que estableix els criteris comuns d'acreditació en matèria de formació i informació de cuidadors no professionals. Aquest acord planteja els objectius de la formació i la informació a aquest col·lectiu, així com les condicions mínimes de les accions de formació, els continguts dels programes i dels formadors. Aquest fet ha suposat

començar a plantejar iniciatives pràctiques vers els cuidadors no professionals més enllà del que era dominant el 2008, les quals s'han consolidat el 2009, com és la incorporació del familiar cuidador al règim de la seguretat social a través del conveni especial de cuidadors. Al mateix temps, reforça les anàlisis que plantejàvem el 2008 en el sentit de què, per als familiars cuidadors, calia plantejar serveis de proximitat vinculats a la comunitat i programes psicosocials que disposessin de línies de formació i suport emocional. No s'ha d'oblidar que el calendari d'aplicació de la llei els propers anys (2011-2014) incidirà en els graus i nivells de dependència més lleugers i, per tant, l'atenció comunitària serà un dels espais dominants per a les intervencions amb les persones que els presentin. Col·lateralment, la iniciativa comportarà un front més per a la necessària cooperació entre el govern d'Espanya, autonòmic, consells insulars, ajuntaments i entitats del tercer sector.

10.3.

DESPLÉGAMENT DEL SAAD A LES ILLES BALEARS

En aquest subapartat analitzarem la implantació i el calendari del desplegament de la LAPAD, el desenvolupament normatiu, les característiques específiques de les Illes Balears i la població beneficiària. Pel que fa a les dades econòmiques, no hem pogut disposar de les necessàries per poder emetre una anàlisi ajustada.

10.3.1. IMPLANTACIÓ I CALENDARI DE DESPLEGAMENT DE LA LLEI

A partir de l'entrada en vigor de la PAD, s'han aplicat de manera progressiva les ajudes i els serveis de la dependència segons el calendari previst a la disposició final primera. Durant els anys 2008 i 2009, s'ha implantat l'efectivitat del dret a les prestacions de dependència del grau II, nivell 2. Durant el 2009 s'ha incorporat el dret corresponent al grau II, nivell 1. Qualitativament, el 2009 ha significat que la Llei ja atén tots els casos de gran dependència (grau III, nivells 2 i 1), tots els de dependència severa (grau II, nivell 2) i comença l'atenció als casos de grau II, nivell 1, que ha d'acabar al llarg del 2010. Del 2011 al 2014 s'haurà de desenvolupar l'aplicació del dret als casos de dependència moderada (grau I, nivells 2 i 1).

10.3.2. DESENVOLUPAMENT NORMATIU

La normativa bàsica amb relació a la dependència promulgada pel Govern d'Espanya durant el 2009 ha estat la següent pel que fa als reials decrets:

Reial decret 73/2009, de 30 de gener, sobre les prestacions econòmiques de la Llei 39/2006, de 14 de desembre, de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència per a l'exercici del 2009.

Reial decret 74/2009, de 30 de gener, que determina el nivell mínim de protecció garantit als beneficiaris del sistema per a l'autonomia i atenció a la dependència per a l'exercici 2009 (inclou la correcció

d'errors publicada en el BOE de 25 de març de 2009).

Reial decret 99/2009, de 6 de febrer, que modifica el Reial decret 614/2007, d'11 de maig, sobre el nivell mínim de protecció del sistema per a l'autonomia i atenció a la dependència garantit per l'Administració General de l'Estat.

10.3.3. CARACTERÍSTIQUES ESPECÍFIQUES DE LES ILLES BALEARS: TERRITORI I ORGANITZACIÓ INSTITUCIONAL. ACORDS ENTRE INSTITUCIONS

Les característiques d'insularitat i capitalitat condicionen una legislació que ha de procurar distribuir la titularitat de les competències i de les transferències de gestió entre els distints ens territorials: govern autonòmic, consells insulars, mancomunitats i ajuntaments. Cal considerar, a més, que tal com assenyalava el títol III de l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears a l'article 30.15: «La Comunitat Autònoma té amb caràcter d'exclusivitat les polítiques d'atenció a les persones dependents tot i la cooperació i els acords que es prenen en àmbit estatal». Normalment, quan les decisions preses s'han de materialitzar a cada illa, s'obre un procés important de concreció i revisió de les competències respectives, un esforç per treballar amb dades compartides i una agilitat important en l'intercanvi d'informació. Si es té present que fins a mitjan 2007 no es va disposar de tota la normativa bàsica per posar en marxa el procediment establert per la Llei 39/2006 (la relativa al barem, per exemple) i poder començar així els procediments de recepció de sol·licituds, de valoració, de resolu-

ció, etc., és fàcilment comprensible la importància de procurar una comunicació intensa, constant i àgil entre totes les administracions responsables.

Va correspondre a la Conselleria d'Afers Socials, Promoció i Integració liderar les iniciatives per posar en marxa el desplegament de la PAD. Des de l'inici, el Govern va manifestar l'interès de cooperar amb els consells i ajuntaments. Al llarg del 2007 els esforços se centraren en l'organització de la mateixa Administració autonòmica en el tema. Al llarg del 2008 no es va transferir encara cap paquet important de competències o de personal als municipis o a les entitats supramunicipals. De fet, l'elaboració, la tramitació i l'aprovació de la Llei 4/2009, d'11 de juny, de serveis socials de les Illes Balears, publicada en el BOIB núm. 89, de 18 de juny de 2009, va permetre aprofundir el marc competencial i de fonament jurídic del mateix desplegament de la Llei 39/2006.

Al llarg del 2009 s'han mantingut les converses i la col·laboració entre les administracions, la qual cosa ha permès el desplegament territorial de la tramitació de la Llei de dependència en el si de la Comunitat Autònoma. Els objectius plantejats fan referència a l'atenció a les persones amb dependència en el seu àmbit més proper: el municipi. Per això, s'estableix un conveni de col·laboració entre el Govern de les Illes Balears i els ajuntaments segons el qual el primer posa el personal, bàsicament treballadors socials, i el segon les dependències per a l'atenció personal. D'aquesta manera s'han reforçat els serveis socials municipals amb un creixement del 25% del nombre de treballadors

socials de les Illes. Igualment, i per avançar en la normalització de les competències, els consells insulars s'encarreguen de la valoració de les persones que sol·liciten les prestacions per dependència, així com dels treballadors socials per a la dependència en els municipis de manco de 20.000 habitants. D'aquesta manera s'actualitza la Llei 14/2001 de transferències als consells insulars.

Així mateix, s'ha establert un circuit que permet ordenar l'accés a les prestacions i als drets de la Llei mitjançant la cooperació entre administracions. Els serveis socials municipals són els responsables de l'entrada de la sol·licitud en el sistema, així com de la proposta individual d'atenció (PIA). Els consells insulars són els encarregats de posar-se en contacte amb el sol·licitant o familiar cuidador per acordar i fer la valoració del nivell de dependència. Igualment fan, a través dels treballadors socials distribuïts a municipis de manco de 20.000 habitants, les funcions encomanades al PIA. Finalment, la Conselleria d'Afers Socials, Promoció i Immigració és la responsable de resoldre la sol·licitud i de resoldre el reconeixement de la prestació. Les resolucions que atorguen el grau i el nivell de la situació de dependència tenen un reconeixement a tot l'Estat. La resolució de PIA implica despesa econòmica directa o en forma de servei. Així mateix, la Fundació d'Atenció i Suport a la Dependència i de Promoció de l'Autonomia Personal va constituir durant el mes de febrer de 2009 un grup de valoradors i treballadors socials, denominat grup GEOS, per detectar casos de dependència, que per dificultats administratives o tècniques es trobassin en espera, i procurar reactivar-los. Igualment, la

Fundació ha constituït un grup de tècnics amb l'encomanda de donar suport als professionals que participen directament en el desplegament de l'atenció a la dependència a les Illes Balears. Aquest suport ha de permetre atendre totes les consultes tècniques que calguin per facilitar l'accés de la ciutadania als serveis i prestacions que procura la Llei 39/2006.

La inversió, pel que fa als professionals valoradors, ha estat de 433.612 euros, que corresponen a dotze tècnics. La distribució territorial ha situat deu professionals al Consell de Mallorca, dos al Consell de Menorca, dos al Consell d'Eivissa i un al Consell de Formentera. Els valoradors a Mallorca s'han distribuït per àrees territorials que agrupen diversos municipis propers. Igualment pel que fa a la distribució al municipi de Palma, al qual corresponen quatre valoradors.

Amb relació als treballadors socials, la inversió ha estat d'1.698.314 euros, que corresponen a 47 tècnics. La distribució territorial segueix, com hem esmentat, l'assignació als consells per abastar els municipis menors de 20.000 habitants i la resta per als ajuntaments majors de 20.000 habitants. A Eivissa i Formentera hi ha hagut el traspàs dels doblers, però no del professional. El Consell de Mallorca distribueix deu professionals per sectors que agrupen municipis per proximitat geogràfica i població. Els dos professionals del Consell de Menorca tenen assignats, per una banda, els municipis des Mercadal, es Castell i es Migjorn i, per l'altra, Alaior, Ferreries i Sant Lluís. Dels municipis de 20.000 habitants, Palma disposa de 18 treballadors socials distribuïts per

zones dins els centres municipals de serveis socials. Dos corresponen a la Mancomunitat del Pla de Mallorca, i el mateix nombre a Calvià, Manacor i Eivissa. Lluçmajor disposa d'un treballador social, el mateix nombre que Inca, Marratxí, Ciutadella, Maó, Sant Antoni de Portmany, Sant Josep i Santa Eulària des Riu. Finalment, hi ha un professional de treball social assignat a la Direcció General d'Atenció a la Dependència.

El suport a aquest desplegament comporta:

- El sistema informatiu de dependència, instal·lat a cada municipi conjuntament amb un escàner i un Tablet PC, la qual cosa permet que cada municipi tingui informació actualitzada sobre l'estat de l'expedient de cada persona i l'expedient digital.
- S'han fet vint-i-tres cursos de formació en dependència amb un total de 548 participants, tècnics de totes les illes. Pràcticament hi han assistit tots els treballadors socials dels ajuntaments i els tècnics valoradors dels consells. Aquests cursos han permès una acreditació bàsica imprescindible per fer feina com a valorador o com a treballador social de dependència. El contingut dels cursos recull matèries de tipus jurídicoadministratiu, tècnic i informàtic.

Aquest desplegament s'ha iniciat en el darrer trimestre de l'any 2009, per la qual cosa caldrà encara més coordinació i cooperació entre les diverses institucions i entre els diversos departaments que treballen amb les persones amb dependència dins una mateixa institució.

10.3.4. POBLACIÓ BENEFICIÀRIA DEL SAAD

a) Sol·licituds 2009

El nombre total de sol·licituds ha arribat a les 7.161. Per sexes, les dones en signen 4.473 (62,5%), enfront dels 2.688 homes (37,5%). A tot l'Estat, els percentatges per sexe difereixen lleugerament: 65% per a les dones i 35% per als homes.

La distribució per illes presenta uns valors semblants a Menorca i Eivissa, que marquen una proporció del 40% per als homes i del 60% per a les dones. A Mallorca la proporció és semblant a la de Formentera, en concret un 37% per als homes i un 63% per a les dones. Palma ha registrat un total de 2.547 sol·licituds, 1.630 (64%) corresponents a dones i 917 (36%) a homes. (Vegeu el quadre AIII-187 i gràfic AIII-17.)

Si tenim en compte l'evolució del nombre de sol·licituds a partir del primer any de vigència de la Llei, les xifres del 2009 mantenen un volum de sol·licituds semblant a les del 2008, en què foren 6.938 les presentades. Per illes, les sol·licituds a Mallorca el 2009 han estat 5.832, xifra que representa un augment de 181 sol·licituds, un 3,2% més que el 2008. Menorca, amb 710, registra 23 sol·licituds més (3,35%) i Eivissa 578, 19 més (3,4%). Formentera manté la xifra en 41 sol·licituds (38 de les quals són de persones majors de 65 anys i 34 de majors de 80 anys). (Vegeu el quadre AIII-188 i gràfic AIII-18.)

Es manté, doncs, la tendència en el nombre de sol·licituds anuals, la qual cosa ha de

permetre al sistema d'atenció a la dependència marcar els criteris de gestió necessaris per fer front a un volum de demanda quantitativament més estabilitzat i superat «l'efecte cridada» que la implantació d'un nou dret social pot generar entre la població. Tal com indicàvem en la memòria del 2008, almanco durant l'any 2010 encara s'haurà de treballar per ajustar la velocitat del procediment de gestió de les sol·licituds i en les fases posteriors (valoracions i prestacions). De fet, la previsió apuntaria a un augment de sol·licituds del grau I i nivells 1 i 2 que, pel calendari de desplegament, encara no reben prestació. Igualment per al grau II, nivell 1, que tindrà el dret reconegut durant el 2010. Amb relació a la resta de comunitats autònomes, el nombre de sol·licituds ha sofert un augment gairebé del cent per cent i ha arribat a 1.365.330, segons les dades de l'Imsero. El gener del 2009 el pes percentual de les sol·licituds de les Illes Balears era del 2,20%, mentre que en data de març del 2010 ha passat a l'1,76%. Quan el calendari de la Llei estigui del tot executat (any 2014) serà factible que els registres de noves sol·licituds disposin d'un creixement que en podríem dir «vegetatiu», és a dir, segons el moviment de població que s'incorpora a la dependència. Així mateix, s'haurà de considerar la possibilitat de reviar dictàmens com una altra font d'entrades de sol·licituds, ja que durant el 2009 s'han presentat 3.873 sol·licituds de revisió de valoració de grau i nivell, així com 21 recursos administratius. (Vegeu el quadre AIII-189 i el gràfic AIII-19.)

Per edats, el grup de les persones majors de 65 anys, amb 5.872 sol·licituds, es manté com el més nombrós. Percentualment,

representa el 82% del total de sol·licituds. Aquestes xifres són lleugerament superiors a les de l'any anterior. Si consideram els intervals d'edat dels 65 a 80 anys i dels de més de 80 anys, els percentatges revelen un augment percentual de dos punts en la franja inferior, en detriment de les sol·licituds de casos de gent més gran. Possiblement, la progressiva incorporació a les prestacions dels graus i nivells inferiors, amb manco nivell de dependència, fa aparèixer casos més «joves». A Espanya les xifres també són reveladores pel que fa a l'edat dels sol·licitants: el 79% són majors de 65 anys. La resta de grups d'edat està en uns valors del 5% o inferior. El sector de menors representa el 0,32%.

La previsió de població amb algun grau de dependència a les Illes Balears, que hem situat a l'inici del document, assenyala un col·lectiu de 48.835 persones, 24.734 de les quals tindrien més de 65 anys. El total acumulat de sol·licituds és de 23.304, de les quals al voltant de 18.600 correspondrien a persones majors de 65 anys. Aquestes dades reafirmen el que hem dit més amunt amb relació a la previsió de noves sol·licituds per als propers anys: el procés de regularització de les prestacions per a les persones amb dependència es troba a mig camí, si bé pel que fa al col·lectiu de persones majors el trajecte està en el darrer terç d'acompliment. Cal, doncs, mantenir els esforços necessaris que permetin sostenir la capacitat de gestió en la tramitació de les sol·licituds, única manera d'anar normalitzant el volum de demanda real i d'estar preparats per a la previsible.

Pel que fa als diagnòstics mèdics que incorporen les sol·licituds, els més desta-

cats són les malalties del sistema osteomuscular i teixit conjuntiu (5.695), les malalties del sistema circulatori (5.313) i els trastorns mentals i del comportament (5.041). El nombre total de diagnòstics consignats arriba als 31.417.

a) Valoracions del 2009

Amb relació a les valoracions, se n'han fetes un total de 7.867. Per illes, Mallorca en registra 6.585 (83,7%), Menorca 698 (8,9%), Eivissa 545 (6,9%) i Formentera 39 (0,5%). Si bé en xifres absolutes l'any 2008 es varen fer més valoracions, percentualment es manté, si fa no fa, el mateix volum per cada territori. (Vegeu el quadre AIII-190 i el gràfic AIII-20.)

La diferència entre els anys s'explica perquè l'inici de l'aplicació de la Llei va obligar l'Administració a fer un esforç per fer front a les nombroses sol·licituds. Precisament el 2008 es caracteritzà per superar un cert estat d'indefinió o d'imprevisió durant el 2007, propiciat per la manca de criteris definitius en l'execució de la Llei i pel canvi de Govern a les Illes Balears. La prova que durant el 2009 s'ha mantingut aquest esforç en el procediment de tramitació és que s'han valorat un deu per cent més de sol·licituds de les que han entrat en el sistema, és a dir, es resolen les pendents. L'esforç és molt important ja que en dos anys s'han fet 21.113 valoracions a tota la Comunitat Autònoma.

b) Dictàmens del 2009

Els dictàmens emesos a partir de les valoracions i que es tradueixen administrativament en la resolució corresponent

assoleixen la xifra de 12.962. La diferència, amb relació al nombre de valoracions, es deu de nou a l'esforç en el procés de normalització i regularització de totes les sol·licituds. Això comporta les pendents, les resolucions de passarel·la amb dret i les revisions, en total 5.095. Així mateix, cal tenir en compte la possibilitat que tenen els ciutadans de presentar la sol·licitud encara que, un pic s'ha realitzat la valoració, el dictamen i la resolució, aquesta pugui preveure un grau fet nivell que encara no està dins el catàleg de prestacions a causa de l'aplicació progressiva del calendari (cas del grau I, nivells 1 i 2).

Per illes, en totes ha augmentat el nombre de dictàmens, seguint un creixement que es manté des de l'inici. Si tenim en compte l'estabilització del nombre de les sol·licituds, s'entén l'esforç que ha calgut per regularitzar la capacitat executiva del sistema en la tramitació. També pot veure's que els dictàmens emesos durant els tres primers anys d'aplicació de la Llei arriben als 24.043, una quantitat molt apreciable. (Vegeu el quadre AIII-191 i el gràfic AIII-21.)

Els dictàmens resoltos incorporen la valoració del grau de dependència del sol·licitant. L'any 2009 mostra unes xifres clarament superiors en cada grau i nivell de dependència, excepte en el grau III, nivell 2, que correspon al de les persones en situació de més dependència (absoluta). En realitat, es produeix un desplaçament del nombre de dictàmens cap als graus i nivells intermedis o inferiors de dependència, fet que correspon a la lògica del calendari de desenvolupament.

Així, el grau III, nivells 1 i 2, varen ser reconeguts els primers (durant el 2007), per la qual cosa no es presenten tantes sol·licituds noves ni s'elaboren els dictàmens corresponents. En canvi, augmenten percentualment els corresponents als graus inferiors que, tot i registrar-se, no poden encara tenir prestació. A les dades que presentam s'observen les variacions tant en xifres absolutes com relatives. (Vegeu el quadre AIII-192 i el gràfic AIII-22.)

c) Programes individuals d'atenció (PIA). Prestacions reconegudes 2009

Durant el 2009, s'han plantejat un total de 6.042 resolucions amb prestació reconeguda, 753 manco que l'any 2008. Per illes, a Mallorca en corresponen 5.058 (83,7%), a Menorca 530 (8,8%), a Eivissa 435 (7,2%) i a Formentera 19 (0,3%). Els tipus de serveis més acordats segueixen essent les prestacions econòmiques vinculades a la cura de l'entorn familiar, amb 4.265 PIA (70,6%), per bé que han disminuït en un 5% respecte de l'any 2008. La segona prestació és la de serveis d'atenció residencial, amb 1.064 resolucions (17,6%). Les altres dues prestacions, els centres de dia i les prestacions econòmiques vinculades a servei mantenen percentatges semblants, entre el 5% i el 6,7% respectivament. (Vegeu els quadres AIII-193 i 194, i els gràfics AIII-23 i 24.)

La diferenciació en PIA fiscalitzats (incorporats al registre del Sistema Informàtic del Sistema per a l'Autonomia i l'Atenció a la Dependència, SISAAD) arriba a 4.514 per al total de les Illes Balears, distribuïts de la manera següent: 3.587 a Mallorca, 501 a Menorca, 389 a Eivissa i 37 a Formentera.

En euros, les prestacions concedides en termes generals, és a dir, les nòmines mensuals per als beneficiaris sense especificar grau i nivell arriba als 30.653.287,06 euros anuals, molt per damunt dels 3.425.594,96 euros de l'any anterior. L'augment de nòmines mensuals és, per tant, molt important i incrementa de manera molt considerable la despesa de l'Administració pública en un any en què els efectes de la crisi financera comencen a repercutir sobre l'economia real. El nombre total de nòmines va ser de 36.458, que corresponen a una mitjana de 3.038 beneficiaris. La mitjana de l'import de les nòmines mensuals és de 840,78 euros, més del doble del cost de l'any 2008, que se situava en els 395,66 euros. L'esforç pressupostari, doncs, és evident.

Aquí apareix ja un dels reptes pendents en l'aplicació de la Llei a les Illes Balears. Si els anys 2008 i 2009 s'aconseguí normalitzar la tramitació i revertir la tendència segons la qual entraven més sol·licituds de les que es podien tramitar, ara el coll de botella se situa en la liquidació de la prestació: s'ha aconseguit dictaminar les situacions de dependència, també resoldre-les administrativament, però, fer-les efectives, va una mica més lent. Precisament, el fet que el volum principal, pràcticament les tres quartes parts de les prestacions, corresponguin a pagaments en metàl·lic en fa més notori el retard, atesos els moments de dificultats econòmiques de les administracions públiques. A les taules i gràfics següents se'n pot veure l'evolució anual. (Vegeu els quadres AIII-195 i 196, i els gràfics AIII-25 i 26.)

d) Distribució per graus i nivells de dependència

Cal recordar que la Llei 39/2006 i el desenvolupament normatiu posterior preveu que el procés de resolució de la prestació passi per diverses fases de tramitació. En aquest procés de reconeixement de la dependència es poden considerar quatre grans fases amb característiques pròpies i de les quals es poden quantificar els efectius. En concret, parlem del registre de les sol·licituds, de la valoració tècnica, del dictamen i resolució corresponent i de l'acord entre usuaris i administració amb relació al pla individual d'atenció (PIA). Durant el 2009 la resolució de prestació econòmica vinculada a la cura dins l'entorn familiar suposava als beneficiaris l'ingrés mensual de la nòmina de dependència, així com cobrar amb caràcter retroactiu les nòmines no pagades (ajornades pels mesos de retard en la tramitació, és a dir, la retroactivitat per la demora) des de la data en què varen registrar la sol·licitud. Aquest darrer aspecte ha sofert retards al llarg del 2009.

És important quantificar els efectius de cada fase per observar l'eficàcia de la gestió de desplegament i també saber com repercuteix en cada fase l'evolució de la demanda. Aquestes dades, al llarg de 2008, mostraren la capacitat del sistema d'absorbir «l'efecte cridada» propi de l'inici de l'aplicació de la Llei, així com articular amb eficàcia la feina entre les fases, tenint en compte que no es tenia experiència prèvia ni tot el personal necessari per manca de temps en la formació i l'acreditació. De fet, els factors de procediment comportaren un retard en la resolu-

ció i la plena eficàcia del PIA, que podia oscil·lar entre els nou mesos i l'any. La dada més significativa va ser aconseguir augmentar abans de l'estiu de 2008 el nombre de valoracions, de manera que entre abril i juliol aquestes superaren amb escreix l'entrada de sol·licituds. La conseqüència va ser arribar a un temps de tramitació de les sol·licituds situat entre els quatre i els sis mesos.

Respecte del 2009, si consideram les tres primeres fases, observam un augment de la tramitació que confirma el que hem plantejat: l'esforç de normalització del procediment administratiu per agilitzar al màxim les respostes a cada fase i procurar dilatar com menys millor o, si més no, fins a un temps de demora raonable, la gestió de cada expedient. Precisament durant l'any 2008 s'aconseguí absorbir l'impacte de la demanda generada per la implantació de la Llei, sobretot en el moment en què es començaren a fer més valoracions que no sol·licituds es registraven. Les dades resultaren significatives: 6.938 sol·licituds, 13.246 valoracions i 8.997 dictàmens. Ara podem comparar aquestes xifres amb les del 2009: 7.161 sol·licituds, 7.867 valoracions i 12.962 dictàmens. L'augment dels dictàmens el 2009 mostra la tramitació sobre un nombre més elevat de valoracions fetes l'any 2008.

No obstant això, les dades acumulades els dos primers anys, 2007 i 2008, amb relació a les tres primeres fases (sol·licituds, valoracions i dictàmens), mostren una tendència decreixent, per tant, una retenció interna en el mateix sistema que és, fins a cert punt, previsible i comú a totes les comunitats autònomes. Si recordam el

nombre d'efectius de cada fase teniem: 16.147 sol·licituds, 13.246 valoracions i 11.081 dictàmens. Les dades del 2009 mostren una tendència inversa. Amb les dades del 2009 la tendència de la tramitació de les fases comença a moure's amb unes xifres semblants, si bé pel que fa als dictàmens es detecta un desfasament que pot ser explicable pel nombre de recursos o de revisions de sol·licituds. En qualsevol cas, el més destacable, insistim, és que el nombre d'efectius a cada una de les tres primeres fases comença a presentar magnituds semblants. (Vegeu el quadre AIII-197 i el gràfic AIII-27.)

Aquestes consideracions poden confirmar-se si introduïm les dades de la quarta fase, la corresponent al nombre de prestacions reconegudes (6.042) i de PIA fiscalitzats (4.514). Per tant, doncs, cal notar que pel volum acumulat que s'ha generat, l'eficàcia en la tramitació comporta —i la tendència no minvarà— un augment de la despesa per dos motius: per l'augment de les nòmines i pels pagaments retardats amb dret a liquidació. Els indicadors financers i la repercussió sobre les polítiques socioeconòmiques (que ja s'han plantejat durant el 2009 i 2010) repercutiran sobre la disponibilitat de crèdit del SAAD i la consegüent minva de liquiditat.

El procés de funcionament acaba l'any 2009 d'una manera raonablement normalitzada pel que fa a l'entrada, valoració i dictamen de cada expedient, però queda retingut en la darrera fase, és a dir, en el moment de fer efectives les resolucions i de tramitar la prestació i el pagament en serveis o prestació econòmica corresponent. Totes les fases han experimentat un

fort augment d'efectius que, com si es tractàs d'una ona sinusoidal de freqüències, s'ha traslladat de fase en fase fins a repercutir sobre la darrera. En un context general de bonança econòmica possiblement el SAAD podria absorbir l'impacte de la resolució de prestacions. Amb les condicions de crisi que es plantegen el panorama és més incert.

e) Alta a la Seguretat Social del conveni especial de cuidadors no professionals de persones en situació de dependència

Hem de recordar que els articles 14.4, 18.3 i la disposició addicional quarta regulen l'alta a la Seguretat Social dels cuidadors no professionals. El Decret 15/2007 ho regula a través del conveni especial previst a l'article 125.2 del text refós de la Llei general de la Seguretat Social. Segons informa la Tresoreria General de la Seguretat Social, el de març de 2010 en el total de l'Estat espanyol s'havien resolt un total de 114.219 convenis especials obligatoris, 759 dels quals (0,66%) corresponen a les Illes Balears. Aquesta xifra representa que, dels 12.837 plans individuals d'atenció (PIA) resolts fins a la data assenyalada, el 6% incorporen l'alta a la Seguretat Social dels curadors no professionals.

Segons l'Imsero, a tot l'Estat s'han comptabilitzat 298.763 prestacions catalogades en les prestacions econòmiques per cures a l'entorn familiar, així com 114.219 convenis especials ja esmentats. La relació percentual és del 38,23%, quatre punts més que fa un any. Andalusia segueix essent la comunitat autònoma que lidera

el nombre de beneficiaris amb prestacions assignades (29,3%), 91.565 de les quals (45,78%) són de prestació econòmica per cures a l'entorn. Fins a l'1 de març de 2010 hi ha reconeguts 43.905 convenis especials, que representen un 48% sobre el total de prestacions econòmiques per cures a l'entorn d'aquesta comunitat i el 38% de convenis de tot l'Estat.

10.4.

PLACES DEL CATÀLEG DELS SERVEIS DE DEPENDÈNCIA I PROMOCIÓ DE L'AUTONOMIA

Una vegada més hem de ressenyar que el desenvolupament de la Llei 39/2006, especialment de l'article 14 i següents, comporta que les administracions públiques tinguin a disposició dels ciutadans amb dret reconegut de situació de dependència, les prestacions necessàries per atendre tant la promoció de l'autonomia com l'atenció a la dependència. La naturalesa de les prestacions pot tenir caràcter de serveis o econòmics. Així mateix, la Llei en planteja de prioritari i explicita que «es prestaran a través de l'oferta pública de la xarxa de serveis socials per les respectives comunitats autònomes mitjançant centres i serveis públics o privats concertats i degudament acreditats».

Els titulars de les places poden ser les entitats municipals, els consells insulars, les entitats associatives de l'anomenat Tercer Sector i la Fundació Balear de la Dependència / Direcció General d'Atenció a la Dependència (FBD/DGAD) o els con-

sorcis (a Menorca —BOIB núm. 56, de 14 d'abril de 2007— constituït pel Consell i els ajuntaments i a Eivissa —BOIB núm. 184, d'11 de desembre de 2007— pel Consell i la Conselleria d'Afers Socials). En total gestionen 83 serveis, 28 més que el 2008, bàsicament residències i centres de dia.

El Govern de les Illes Balears disposà durant el 2009 de 2.711 places de la xarxa pública d'atenció a la dependència, que representen el 79% de les places disponibles a les Illes Balears i significa un augment de més del 40% de places amb relació a l'any anterior, un esforç dirigit a gestionar l'atenció a la dependència amb serveis que descarreguin la família i a diversificar les prestacions que, com s'ha vist, se centra en les prestacions econòmiques per cures a l'entorn familiar. Naturalment, aquestes places no són les totals existents. Precisament per la importància estratègica d'augmentar i consolidar les places de la xarxa pública i d'harmonitzar les dotacions amb relació a les indicacions de la Llei de dependència, centrarem l'anàlisi principal en la situació d'aquestes places públiques. Abans, però, introduïm algunes dades referides a les places totals (públiques i no públiques). Així:

- El nombre arriba a les 3.438. D'aquestes, 982 corresponen a places de centre de dia i 2.456 a places de residència. Per illes, Mallorca té 2.724 places, 813 de centre de dia i 1.911 de residència; Menorca 438, 149 de centre de dia i 289 de residència, i Eivissa 276, 20 i 256 respectivament. Formentera no en té.
 - Palma disposa de 325 places de centres de dia, mentre que a la part forana de Mallorca són 488. Pel que fa a residències, 577 a Palma (totes dins la xarxa pública d'atenció a la dependència) i 1.334 a la part forana. Cal esmentar que, durant el 2009, l'Ajuntament de Palma no era titular de cap plaça de centre de dia o de residència. Els titulars a Palma eren el Consell de Mallorca, les entitats i la Fundació Balear de la Dependència (FBD). A la part forana, el 55% de les places tenen titularitat de les entitats, el 19,5% dels ajuntaments, el 17,5% del Consell de Mallorca i el 8% de la FBD.
 - En el conjunt de les Illes Balears, de les 3.438 places, 830 (24%) són de titularitat municipal, 594 (17%) dels consells insulars, 417 (12%) de la FBD/consorcis i 1.597 (47%) de les entitats.
- Com hem dit, vegem ara amb més detall les xifres de les places públiques disponibles a la xarxa pública d'atenció a la dependència:
- La relació de places per al conjunt de les Illes Balears és de 2.711, 848 de les quals (31%) són de centre de dia i 1.863 (69%) de residència.
 - Per illes, a part del dèficit o, directament, de l'absència de places a Formentera, Mallorca, que per població sempre marca la tendència general de les Illes, té una proporció de 32% i 68% entre places de centre de dia i de residència (706 enfront de 1.513). A Menorca, en canvi, la relació és del 38% per als de centres de dia (122) i el

62% per a les residencials (196). Eivissa capgirà la proporció: 11% per als centres de dia (20) i 89% per a les residències (154).

- El volum d'habitants de Mallorca comporta una anàlisi de Palma i de la part forana. Les xifres mostren que la relació entre places totals és de 876 a Palma (39%) i 1.343 a la part forana (61%).
- Per equipaments, la part forana té 407 places de centre de dia (58%). A Palma n'hi ha 299 (42%). Les places de residència es distribueixen en 577 (38%) a Palma i 936 (62%) a la part forana.
- Per illes, a Mallorca, el 87% de les places totals de centre de dia són a la xarxa pública. A Palma representen el 92% i a la part forana el 83%. A Menorca, les places de centre de dia de la xarxa arriben al 82%. A Eivissa, les 20 places pertanyen al consorci. Per al total de places de centres de dia a la Comunitat Autònoma, el 86% estan incloses a la xarxa pública d'atenció a la dependència.
- També per illes i referint-nos a les places de residència, a Mallorca un 79% són a la xarxa; a Palma n'hi ha la totalitat (577), mentre que la part forana mostra un percentatge del 70% de places dins la xarxa. Menorca en té un 68% i Eivissa un 60%. Per al total de les Illes Balears, un 76% de les places residencials estan incorporades a la xarxa pública d'atenció a la dependència. (Veure el quadre AIII-198.)

Les dades acrediten de manera inequívoca l'esforç del Govern de les Illes Balears, dels consells insulars, dels ajuntaments i, especialment, de les entitats per crear noves places que facin possible l'aplicació de la Llei. Hi ha territoris com Palma que necessitaran més inversions tant de places de centre de dia com de residència.

Finalment, si hem introduït algunes ràtios és perquè poden mostrar l'interès pel que fa a la planificació, tant per territoris com per tipus de servei. No hem d'oblidar que el dret que estableix la Llei 39/2006 és un dret individual nou que obliga l'Administració a atendre'l. Quan les ràtios s'elaboraven a partir de les poblacions totals o de persones majors, atesa la discrecionalitat en l'accés als centres i serveis, era un indicador encara dèbil, i que podia tenir interès si es comparava amb altres territoris. Quan per exemple es parlava d'una ràtio del 4% de places de residències només era una orientació. Ara, però, considerant el dret a ser atesa la dependència i a disposar de previsions molt més definides de persones que poden patir situació de dependència, és més factible fer la previsió del nombre de places.

En aquest sentit, considerant l'índex de dependència a les Illes Balears en el 16,47% (nombre de persones dependents amb relació a la població de majors de 65 anys),⁶⁴ pot veure's la urgència en territoris com Formentera o Eivissa, la posició de partida més favorable per a Menorca i els dèficits de places a Palma.

64. Cal recordar que aquest és l'índex per al sector de persones majors. Per a la totalitat de persones en situació de dependència és encara orientatiu, si bé el pes del col·lectiu major encara ara té consistència.

Amb els percentatges actuals de prestacions que hem observat (71% econòmiques, 18% residències i 5% centres de dia), i que, no ho oblidem, responen a factors conjunturals, hem confeccionat les previsions de places totals teòricament necessàries en les condicions actuals. Així, les 5.689 places totals es distribueixen: 1.237 de centre de dia i 4.452 de residència. Això seria considerant aquests recursos ocupats per persones amb resolució

de situació de dependència. De fet, les xifres que en resulten serveixen per observar les tendències, però no són determinants, entre altres coses perquè no ha finalitzat el desplegament de la Llei i no sabem quin serà el volum de beneficiaris de grau I, nivells 1 i 2, que tot i presentar alguna situació de dependència possiblement no ocuparan una plaça de centre de dia o de residència.